

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ К. УШИНСЬКОГО У ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Р. Немова [2], що підтверджує достовірність розробленого способу вибору адекватного статистичного методу.

В подальших дослідженнях планується на основі обраного адекватного статистичного методу аналізу провести дослідження за допомогою програмного засобу Statistica, та навчити студентів проводити аналіз отриманих результатів.

1. Коваленко Е.Э. *Методика профессионального обучения: учеб. для инженеров-педагогов, преподавателей специализированных систем профессионально-технического и высшего образования* / Е.Э. Коваленко. – Х.: ЧП "Штрих", 2003. – 480 с.

2. Немов Р.С. *Психология: в трех книгах: учебник*

для студентов высших педагогических учебных заведений / Р.С. Немов. – 4-е изд. – Москва: ВЛАДОС, 2008. – 22 с. кн. 3: *Психодиагностика: введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики*. – 2008. – 630, [1] с.: ил.

3. Павленко Л.В. *Методика створення ознакових моделей аналізу психолого-педагогічних, економічних та технічних даних в умовах задач* / Л.В. Павленко // *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. – 2011. – № 4. – С. 123 – 129.

4. Павленко Л.В. *Проектування узагальненої процедурної моделі аналізу експериментальних даних в умовах задач для адекватного вибору статистичного методу* / Л.В. Павленко // *Теорія і методика електронного навчання: збірник наукових праць. Випуск II*. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2011. – 409 с.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2013

УДК 37(09)(477)“20”

Наталія Калита, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та методики початкового навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ К. УШИНСЬКОГО У ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто проблему виховного ідеалу у традиції українського національного виховання; виявлено єдність розуміння досконалості у вихованні у системі педагогічного вчення: Г. Сковорода – К. Ушинський – П. Юркевич – Г. Ващенко – В. Сухомлинський, обґрунтовано значимість спадщини К. Ушинського для української педагогіки.

Ключові слова: виховний ідеал, російськомовність, педагогічна спадщина, національне виховання.

Літ. 13.

Наталья Калита, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики и методики начального обучения Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ИДЕАЛ УШИНСКОГО В ТРАДИЦИИ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрена проблема воспитательного идеала в традиции украинского национального воспитания; выявлено единство понимания совершенства в воспитании в системе педагогического учения: Г. Сковорода – К. Ушинский – П. Юркевич – Г. Ващенко – В. Сухомлинский, обоснованно значимость наследия К. Ушинского для Украинской педагогики.

Ключевые слова: воспитательный идеал, русскоязычие, педагогическое наследие, национальное воспитание.

Natalia Kalita, Ph.D., c. lecturer in pedagogy and methodology of primary education Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

EDUCATIONAL IDEAL OF K. USHINSKY IN TRADITIONS OF UKRAINIAN NATIONAL EDUCATION: COMPARATIVE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

The problem of the educational ideal in the traditions of Ukrainian national education is regarded in the article. The unity of the interpretation of the perfect education in the system of K. Ushinsky's, P. Yurkevych's, H. Vashchenko's and V. Sukhomlynsky's pedagogical beliefs is revealed as well as the importance of Ushinsky's heritage for the Ukrainian Theory of Education is grounded.

Keywords: educational ideal, Russian speaking, pedagogical heritage, national education.

Постановка проблеми. Спадщина К. Ушинського належить до скарбниці української та світової педагогіки, а сучасні умови розвитку української педагогіки

визначають актуальність вивчення життя та спадщини К. Ушинського. Зокрема визначення місця і значення спадщини українського російськомовного педагога у контексті української культури.

Значимість спадщини К. Ушинського для української та російської педагогіки важко переоцінити, однак упродовж колоніальної залежності України україно-російський простір іменувався як “вітчизняний”, оскільки це було єдине культурне коло. Тож не дивно, що К. Ушинський трактувався упродовж імперського та радянського періодів як “великий вітчизняний педагог” і це розумілося як – “російський”. Тобто, місце і значення К. Ушинського у російському історико-педагогічному просторі чітко визначене і непохитне, що відображено у формулюванні – “основоположник російської професійної педагогіки”, “вчитель російських вчителів” [8].

Аргументом щодо цього є російськомовність педагогічної спадщини К. Ушинського та робота у Петербурзі та Москві. А в контексті сучасного українського культурного простору прикладка “вітчизняний” є невизначеною і спекулятивною. Оскільки беруться до уваги формальні показники життя та спадщини К. Ушинського (мова праць, географічний простір діяльності), а не змістові (ідея народності, рідномовності як цінності національного тощо). Таким чином, актуальним сьогодні є уведення в український науково-педагогічний контекст висвітлення проблеми життя та спадщини всесвітньо відомого українського російськомовного педагога. Про ставлення К. Ушинського до України як до батьківщини свідчить його лист до Лева Миколайовича Модзалевського, колеги Ушинського по роботі у Смольному інституті, від 4 вересня 1868 року, у якому Костянтин Дмитрович розповідає про свої плани: “Ми поки що оселилися в Петербурзі, хоча в майбутньому думаю переїхати до себе на батьківщину – в Київ” [10, Т. 11, 192]. У 1870 році К. Ушинський з сім’єю переїхав на проживання до Києва, де прожив останній рік свого життя, де і був похований на території Видубицького монастиря.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою для досягнення мети статті слугували педагогічні твори К. Ушинського. Педагогічні погляди українського педагога були предметом розгляду у працях О. Вишневського [2], С. Кузьміної [3] та ряду інших. Саме на цих аспектах спадщини вченого зацентрована дослідницька увага визначних педагогів минулого і сьогодення: Г. Ващенко [1], О. Вишневського [2], І. Огієнка [4], О. Сухомлинської [8] та ін. Так, О. Сухомлинська наголошує на важливості вивчення спадщини Костянтина Ушинського для розвитку сучасної української педагогіки у контексті світової: “Ми, звісно, маємо пишатися тим, що українця – чернігівчанина було визнано “учителем російських учителів”, що його

підручник “Рідне слово” перевидавався 150, а “Дитячий світ” – 70 разів і ними користувалися учні і вчителі не лише Росії та України, а й Болгарії, Чехії, Словаччини, Польщі” [8, 291].

Метою статті є реконструкція гуманістичної, особистісно зорієнтованої концепції виховання в українській виховній традиції з другої половини XVIII ст. – до кінця XX ст. у вимірі виховного ідеалу, визначення місця, ролі і значення виховного ідеалу К. Ушинського в традиції українського національного виховання.

Завдання статті полягають у виявленні єдності розуміння досконалості у вихованні у системі педагогічного вчення Г. Сковороди – К. Ушинського – П. Юркевича – Г. Ващенко – В. Сухомлинського; у визначенні необхідності проаналізувати, виявити складові педагогічної спадщини К. Ушинського, спроєктувавши на сучасну концепцію національного виховання; обґрунтувати значимість спадщини К. Ушинського для української педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети нам необхідно здійснити історико-педагогічний порівняльний аналіз концептуальної моделі виховного ідеалу К. Ушинського та Г. Сковороди, П. Юркевича, Г. Ващенко, В. Сухомлинського за параметрами: мета виховання, теоретико-методологічна основа виховання, сутність процесу виховання та його зміст, людина як предмет виховання і суб’єкт процесу виховання, шляхи і засоби досягнення ідеалу досконалості у процесі виховання.

Історія розвитку теоретичних засад українського національного виховання коренями сягає вглиб віків. Його теорія формувалася на основі національних виховних традицій, поєднаних з досягненнями української та європейської педагогічної думки. Вивчення історико-педагогічної літератури засвідчує, що уже з XVI ст. у свідомості передових мислителів України утверджується думка про те, що вирішальну роль у відродженні нації має відіграти шкільництво. У сучасній Україні сформовані умови для створення національної школи, але розбудова національної системи освіти і виховання неможлива без вивчення історії їх розвитку, врахування тих досягнень і недоліків, які були притаманні їх еволюції. Тому важливо зазирнути в історичне минуле, проаналізувати його, творчо використати для розвитку педагогічної теорії і практики на сучасному етапі [7, 280].

В історичному минулому української педагогіки постаті тих, чия педагогічна спадщина витворює традицію гуманістичного особистісно зорієнтованого виховання. Найяскравішими представниками цієї традиції у період з другої

половини XVIII і до кінця XX ст. є Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Юркевич, Г. Ващенко, В. Сухомлинський. Здійснюємо спробу порівняльного аналізу педагогічних поглядів названих педагогів у проекції розуміння виховного ідеалу як досконалих умов процесу виховання на засадах християнської та загальнолюдської моралі.

Для досліджуваної традиції характерним є розуміння виховання як самовиховання, самопізнання і саморозвитку особистості вихованця в процесі виховання, основою якого є педагогічна взаємодія його суб'єктів (вихователів-вихованець). К. Ушинський називає виховання "мистецтвом", таке ж розуміння виховання наявне і в педагогічній спадщині В. Сухомлинського [9, Т. 3, 9 – 10]. Педагог вважає, що основою досконалості у мистецтві виховання є "людиназнавство", бо "без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплення, здібностей, задатків, нахилів – немає виховання" [9, Т. 3, 13]. *Предметом* досліджуваної виховної традиції є *людина* [9, Т. 3, 93; Т. 4, 529 – 532; 13], *яка означена поняттями "серце"* [9, Т. 2, 359; 254] або ж "людська душа" [10, Т. 2, 21]. К. Ушинський застерігає від захоплення "реальними і спеціальними цілями" у вихованні, від нехтування "виховання перш за все людини у вихованцеві" [10, Т. 3, 30]. Антропоцентричним є процес виховання і в розумінні Г. Ващенка, який основною проблемою всякої педагогічної системи визначав виховний ідеал як мету виховання. Педагог зазначав, що від того, як розв'язується ця проблема, залежить вирішення таких проблем, як система освіти й виховання, зміст і методи навчання тощо [1, 11].

Метою процесу виховання названої традиції є людина, людська душа, серце у вродженому прагненні добра і досконалості. Таким чином узагальненою метою процесу виховання є формування певної ціннісної орієнтації особи. Педагогічні погляди П. Юркевича беззаперечно належать до української виховної традиції, хоча на сьогодні є недостатньо вивчені і засвоєні нами. П. Юркевич визначає актуальність і перспективу вирішення завдань виховання з точки зору біблійного вчення про *серце*, обґрунтовує потребу подолати *дисгармонію* "віри з ділянкою науки" у свідомості людини. Виховувати людяність, за П. Юркевичем, можна різними засобами, головний серед яких – *віра* [11, 569]. Г. Сковорода називає *щастя* "найвищою наукою", "адже щастя потрібне нам усім без винятку, чого, окрім нього, не можемо сказати про жодну науку" [6, Т. 1, 339]. Розмірковуючи над проблемою *щастя*, яке людина знаходить, за Г. Сковородою, у "сродній" праці, К. Ушинський вводить поняття "душевна

діяльність", діяльність, яка споріднена з людиною і яку допомагає віднайти досконале виховання. Віднайшовши працю, споріднену з собою, людина, за К. Ушинським, знаходить "*спокій*" – стан душевної рівноваги, гармонії і злагоди людини з собою і світом [10, Т. 9, 561]. Ідея всебічного розвитку задатків і здібностей дитини, гармонії, досягнення злагоди душі дитини з собою і світом зосереджена у практичній реалізації мети досконалого виховання у "Школі радості", "школі під блакитним небом", "куточку мрії", "подорожах у світ праці", "слуханні музики природи", "кімнаті казки", "саду здоров'я", "зелених класах" В. Сухомлинського [9].

В. Сухомлинський виокремлює "вдячність" як норму моральності вихованця, називає при цьому здатність вдячності дитини "рідною сестрою почуття відповідальності, обов'язку, громадянської гідності" [9, Т. 3, 443].

К. Ушинський у визначенні мети і завдань виховання стоїть на засадах гуманного особистісно зорієнтованого виховання і визначає моральний вплив на вихованця головним завданням виховання, набагато важливішим, аніж розвиток розуму взагалі, накопичення в процесі виховання лише певної суми знань і з'ясування своїх особистих інтересів у житті [10, Т. 2, 431]. Педагог визначає школу і процес виховання дитини в ній не як підготовку до життя, а як саме життя. Обґрунтовуючи принцип християнської моралі у вихованні, К. Ушинський виступає опонентом модному на той час матеріалізму.

Мета і завдання виховання у П. Юркевича визначена метою *життя*, а саме: пробудження і підтримка духовних потягів дитини, зміцнення і розширення досвіду її релігійного життя, що відбувається в повсякденній виховній діяльності, отже дає розвиток усіх сил дитини, створює умови водночас і *для земного, і для вічного життя*. На думку педагога, складовою мети є вдосконалення людини (самовдосконалення), прагнення великодушності та самовідданості, покора перед законом та повага прав інших людей, вірність обов'язку, мужність при його виконанні, справедливість і безкорислива любов [12, 19 – 20]. Завдання виховання полягає в самовихованні, у тому, зазначає В. Сухомлинський, щоб розбудити й одухотворити в кожному велику людську силу – здатність, змінюючи обставини, змінювати і самих себе [9, Т. 4, 529 – 530].

Г. Ващенко виокремлює в інтелектуальному вихованні дитини дві течії, одна з них на перше місце ставить фахову підготовку, тобто озброєння молоді знаннями і навичками, потрібними в практичній діяльності. Друга – загальне, загальнолюдське, гуманне виховання і вироблення

світогляду. Педагог зазначає, що українське виховання “мусить приділяти багато уваги загальній освіті нашої молоді” [1, 184 – 185].

Процес навчання і виховання П. Юркевич розглядає як *педагогічну взаємодію*, а школу як живий та одухотворений союз особистостей, а не “мертву” школу, в якій діти підпорядковані авторитету вчителя, а одне про одного не відають, не пам’ятають і не турбуються [12, 243]. Ця ж думка присутня у роздумах В. Сухомлинського про “справжню” школу, тобто таку, що створює досконалі умови процесу виховання як педагогічної взаємодії. Педагог зазначає, що “справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, в якому вихователь і вихованець об’єднані багатьма інтересами і захопленнями” [9, Т. 3, 11].

У Г. Сковороди та П. Юркевича, *шляхом досягнення мети*, як і в К. Ушинського, є *самопізнання та самореалізація здібностей та прагнень дитини*. Досягнення цієї мети відбувається у *діяльності душі і серця*, що заснована на співчутті, співучасті, співпереживанні, що є основою педагогічної взаємодії вихователя та вихованця, дорослого та дитини. Саме тому *критерієм* досягнення мети виховання у Г. Сковороди є “*жива душа*”, “*спокій серця*” і “*веселіє духа*”, у К. Ушинського – “*спокійна душа*”, у П. Юркевича – “*світлий настрій дитячої душі*”, у Г. Ващенка – “*внутрішня гармонія*”, “*гармонійність психіки людини*”, у В. Сухомлинського – “*душевна рівновага*”.

К. Ушинський розглядає значимість і результативність будь-якої діяльності, педагогічної зокрема, у *вимірі внутрішньої свободи людини*, для В. Сухомлинського *справедливість* є основою довіри дитини до вихователя, оскільки, він зазначає, що немає якоїсь абстрактної справедливості – поза індивідуальністю, поза особистими інтересами, пристрастями й пориваннями. Щоб бути справедливим, треба до тонкощів знати духовний світ кожної дитини.

Дотримуючись принципу єдності прекрасного та корисного, Г. Сковорода розглядає навчання як єдність корисної праці і насолоди, причому серед “корисних наук” є “корисні як у цьому, так і в майбутньому житті” [6, Т. 2, 227].

Аналізуючи традиційний європейський виховний ідеал, Г. Ващенко доходить висновку про його основну засаду: гармонійний розвиток людини. Гармонійність, зазначає педагог, треба розуміти не як розвиток всіх властивостей людини до однакового рівня, а як певну цілісність, при якій кожна здібність розвивається відповідно до задатків і нахилів людини, її ціннісних орієнтацій. Погляд Г. Ващенка співзвучний з розумінням у

Г. Сковороди “неоднакової всім рівності”, суть якої у відповідності своїй природі, задаткам і схильностям, їх максимальному розвитку у процесі виховання [6, Т. 1, 436]. Г. Ващенко зазначає, що “людину можна визнати за гармонійно розвинену лише при тій умові, коли якась властивість її посідає центральне місце в її психічному житті і відіграє роль стрижня, навколо якого органічно об’єднуються особисті властивості людини” [1, 183]. Педагог вважає, що такою властивістю українця в сучасних умовах життя українського народу є безмежна відданість Богові й Батьківщині, і саме цій рисі мають підкорюватись всі інші властивості українця, як психічні, так і фізичні [1, 183]. “Служба Богові і Батьківщині” як основа виховного ідеалу, за Г. Ващенком, вимагає розвинених інтелектуальних властивостей (спостережливості, пам’ять, творча уява, логічне мислення), сповідання ідеалістичного світогляду на релігійній основі, характерною ознакою якого є віра в Ісуса Христа і безсмертя душі, а також добру фахову підготовку. Педагог зазначає, що “розвиток цих властивостей і ставить перед собою як завдання виховання української молоді” [1, 183 – 184].

Шляхом досягнення мети процесу виховання педагоги названої традиції визначають зорієнтованість процесу виховання на внутрішньому світі людини, на діяльності її душі і серця. Головним засобом досягнення мети виховання для педагогів досліджуваної традиції (окрім В. Сухомлинського) є віра. У педагогічному вченні В. Сухомлинського, яке було зумовлене реаліями радянської дійсності та настановами комуністичної ідеології (атеїстично-матеріалістичної в своїй основі), основи християнської моралі присутні, хоча й не визначені як такі. У цьому справджується твердження К. Ушинського про те, що “ідеал виховання, відкинувши будь-яку релігійну ідею, буде таким, що з ним може примиритися лише християнська ідея” [10, Т. 2, 361]. Надзвичайної ваги надавали педагоги виховному значенню рідного слова, мови народу, його культурі в цілому. *Основою педагогічних поглядів Г. Сковороди є Біблія і віра в Христа*, а також принцип калокагатії, коли “користь з красою, краса ж з користю нероздільні... Вона називається... життя, живе і вічно плінне джерело” [6, Т. 2, 102]. К. Ушинський вважає *основою* процесу виховання принцип природовідповідності [10, Т. 2, 150], а також “вивчення людської природи у її вічних основах, в її сучасному стані та в її історичному розвитку” [10, Т. 8, 634]. Г. Сковорода вказує на шлях і засіб досягнення мети виховання – *пізнати себе* і жити у *злагоді* з собою і світом: “...кожна людина не

лише добра, а й споріднена собі, розлита по всьому складу діла, відправляє роботу. Це і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді із загальною потребою” [6, Т. 1, 418]. К. Ушинський, як і Г. Сковорода, обстоює ідею “сродності”, природовідповідності, врахування природних нахилів і здібностей дитини у процесі виховання: “Які легкі для нас ті дії, в яких наші бажання і наші природні прагнення сходяться! Такі дії відзначаються незвичайною силою, наполегливістю. В них тіло допомагає душі, часто веде її за собою, розуміє її на першому слові і завжди відповідає їй охоче й швидко. Але коли ми йдемо проти наших природних нахилів, яким лінимим, неповоротким і впертим стає наш організм!” [10, Т. 2, 150].

П. Юркевич серед виховних заходів розглядає прохання, пораду, похвалу, обіцянку, дисципліну тощо. Однак навіть ті заходи, які мають контролюючий або каральний напрям (нагляд, погроза, покарання), вважає П. Юркевич, не повинні здійснювати тиск на вихованця, порушувати *автономію його внутрішнього світу*, можливість бути самим собою. Найголовніша умова, яку ставить П. Юркевич для вихователя, – задіяти серце до усіх моментів виховання, зробити цей процес емоційно насиченим, уникати формальних заходів, пам’ятати, що вихователь “має справу не з розумовим апаратом вихованця, а з його живою особистістю”, з *інтимністю людської душі* [13, 175]. Особистісну зорієнтованість процесу виховання виявляє як зміст, так і стиль творів В. Сухомлинського, в якому головною є не тиск виховного впливу авторитету чи сили вихователя на вихованця, а “*настанова на виховання здатності ... і потреби ...*” (курсив наш – прим. Н.К.) [9, Т. 3, 63]. Проблема виховання у межах традиції, окрім спадщини В. Сухомлинського, вирішується у вимірі *Страхи Божого*, який, за Г. Сковородою, є “внутрішнє свідчення про сина Його... коли хто вірує... має Страх Божий всередині...” [6, Т. 2, 373], “духом Божим в людині” і присутність якого “возвеселить серце” [6, Т. 1, 345]. Поняття Страхи Божого присутнє також у педагогічній системі П. Юркевича (“Бійся Бога і зберігай усі заповіді Його, адже у цьому є вся людина” [11, 26]) і має виховне навантаження, передбачає любов і відповідальність людини щодо себе та навколишнього світу як творіння Божого. К. Ушинський називає “голосом Божим” *совість*, яка є основою моральності і людяності людини. Саме в такому сенсі він трактує педагогічне значення біблійного вислову “Страх Божий є початком премудрості” [10, Т. 2, 359].

Найважливішою силою, покликаною

здійснювати виховання людини, є сама людина, вважає В. Сухомлинський. Педагог пов’язує мету і завдання виховання, визначення його шляхів і засобів з досягненням ідеалу виховання, який визначає в людині, а не поза нею: “Уся майстерність виховання полягає в тому, щоб, знаючи, якою повинна бути людина, вміти одухотворити її прагненням до свого власного ідеалу” [9, Т. 4, 532].

Засобами досягнення виховного ідеалу, в основі якого “служба Богові та Батьківщині”, на думку Г. Ващенка, є знання християнського віровчення, історії філософії, зокрема новітніх філософських течій. Тому складовими процесу виховання в практичній реалізації його мети і завдань є вивчення у старших класах школи пропедевтичного курсу філософії, організація позакласної роботи у формі філософських диспутів, семінарів; а також вивчення природознавчих дисциплін з урахуванням найновіших наукових здобутків тощо. Г. Ващенко переконаний, що гасло “Служба Богові і Батьківщині”, релігійні засади у вихованні забезпечують міцну моральність людини, а коли моральність будується на засадах “користі, щастя та інше, то вона кінець кінцем обертається в мораль егоїзму, себто перестає бути справжньою мораллю. Педагог переконаний, що лише віра в Бога і безсмертя людської душі можуть бути основою високої моралі, що не знає компромісів і має абсолютний характер” [1, 184 – 185].

Розмірковуючи про зв’язок між вихованням окремої людини і вихованням народу, прищепленням і утвердженням засад християнського (ідеалістичного) чи матеріалістичного світоглядів, Г. Ващенко продовжує думку К. Ушинського про те, як відбувається зміна світоглядно-ментального, морального рівня у вихованцеві і в народі. Г. Ващенко, а також К. Ушинський, П. Юркевич, застерігають від виховання дитини на засадах матеріалістичного (матеріалістично-атеїстично-комуністичного) світогляду, оскільки “матеріалізм передусім знижує гідність людини”, “зводить людину до стану матеріальної речі”, на відміну від настанов релігійно-ідеалістичного світогляду не визнає “абсолютної вартості людської особистості” [1, 246 – 247].

Теоретико-методологічною основою процесу виховання педагога досліджуваної традиції визначають принципи природовідповідності, культуровідповідності, народності, а також принцип калокагатії – поєднання естетичного і морального, тобто прекрасного і корисного, доброго. Принцип калокагатії, як прагнення досконалості у формі і змісті процесу виховання, покладено в його основу. “Зло і справжня краса

несумісні”, – ці слова В. Сухомлинського передають суть цієї методологічної настанови досконалого виховання [9, Т. 3, 192]. Її дотримання допоможе вихованцеві пізнати в собі, за К. Ушинським, “вроджене прагнення досконалості” і, в переконанні В. Сухомлинського, “не допустити, щоб молоде покоління стало тільки споживачем краси” [9, Т. 3, 193].

Процес виховання педагога досліджуваної традиції визначають як педагогічну взаємодію, взаємовідносини між суб’єктами виховання, вихованцем та суб’єктами виховного впливу, якими є, перш за все, сім’я, Церква, народ, культура, національна і світова, рідна мова. Процес виховання супроводжується станами і ситуаціями вибору, страху, любові, відповідальності, свободи, турботи, творення добра, прагнення істини і досконалості. І саме в процесі, який насичений такими станами і ситуаціями, *вихованець пізнає себе і обирає в собі самому власний ідеал досконалості*, він є для вихователя предметом виховання, суб’єктом і метою процесу виховання.

П. Юркевич визначає спрямованість процесу виховання на досягнення виховного ідеалу: “воно не тільки навчає вихованця, яким він повинен бути, але й робить його таким; воно є сила, яка здійснює злам, перебудову, влаштування й перевлаштування внутрішнього життя вихованця” [12, 199]. *Вихованець* у вченні П. Юркевича – це не людина з натовпу, “не одиниця в масі”, на яку можна діяти “загальними заходами” [12, 67], а тому запорукою досягнення мети виховання є врахування індивідуальних особливостей вихованця.

Заснована на “філософії серця” ідея гармонії Істини, Краси і Добра передбачає у П. Юркевича взаємодію та узгодженість усіх напрямів виховання, що сучасною теорією визначено як *всесторонній розвиток особистості дитини*. П. Юркевич визначає три здатності душі людини: *пізнавати, почувати, бажати-волевиявляти*, які зумовлюють покликання людини до Істини, до Краси, до Добра, і педагог називає їх *Розум, Серце, Воля*. Розум без чутливого серця та твердого характеру, чи ніжне серце та безхарактерність, чи твердий характер, але не освічений розум, – все це жалюгідні явища, – переконаний педагог [13, 44]. Г. Ващенко вказує, що виховний ідеал повинен розгортатися в межах ідеалістично-християнського світогляду, зосередитись на таких цінностях, як віра в Бога, абсолютне Добро, Правда, Краса, віра в безсмертність людської душі, тобто гармонійність світогляду забезпечує гармонійність вчачі вихованця [1, 249 – 251]. П. Юркевич розрізняє

ідею добра (розуміння морального вчинку), *любов до добра* (прагнення робити добро як вибір добра) і *людяність* як наслідок взаємодії розуму, серця і волі людини.

Висновки. Ідеал довершеної людини, як засвідчує педагогічне вчення досліджуваної традиції, – це всебічно і гармонійно розвинена особистість, яка отримала повноцінний розвиток у досконалих умовах процесу виховання відповідно до своєї природи і народності у єдності розумового, морального, трудового, естетичного і фізичного напрямів виховання.

1. Ващенко Г. *Виховний ідеал* [Підручник для Виховників, учителів і Українських Родин] / Г. Ващенко. – Брюссель – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Мюнхен: В-во Центральної Управи Спілки Молоді, 1976. – 208 с.

2. Вишневецький О.І. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. [Посібник для студентів вищих навчальних закладів]. Видання друге, доопрацьоване / О.І. Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.

3. Кузьміна С. *Філософсько-педагогічна концепція П.Д. Юркевича*: [Монографія] / С. Кузьміна. – К.: Центр практичної філософії, 2002. – 164 с.

4. Огієнко І. *Українська культура* / Упор., авт. передмови і коментарів М. Тимошик / І. Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 340 с.

5. Сіверянин В. *Нестор вітчизняної педагогіки*. Ювілей К.Д. Ушинського на Шосткинщині / В. Сіверянин // Освіта. – 1998. – 25 берез. – 1 квіт. (№ 23/24). – С. 16.

6. Сковорода Г.С. *Твори: У 2 т.* / Г.С. Сковорода. – К.: АТ “Обереги”, 1994. – 640 с.

7. Ступарик Б. М. *Національна школа: витоки, становлення*: [Навчально-методичний посібник] / Б.М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

8. Сухомлинська О. *До втілення ідей К.Д. Ушинського про педагогічну психологію: експериментальні дослідження І.О. Сікорського* / О. Сухомлинська // *Шлях освіти*. – Науково-методичний журнал. – № 3 (49). – 2008. – С. 35 – 40.

9. Сухомлинський В. *Вибрані твори: у 5-ти т.* / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977.

10. Ушинский К. *Собрание сочинений: В 11 т.* – Москва – Ленинград: Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948.

11. Юркевич П. *Серце і його значення в духовному житті людини за вченням Слова Божого* // *Хроніка* – 2000. *Український культурологічний альманах*. – Випуск 39 – 40. – К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2000. – С. 563 – 573.

12. Юркевич П.Д. *Курс общей педагогики с приложениями* / П.Д. Юркевич. – М.: Б.И., 1869. – С. 19 – 20. – 404 с.

13. Юркевич П.Д. *Чтения о воспитании* / П.Д. Юркевич. – М.: Б.И., 1865. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2013